

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΑΘΗΝΑΙ
1972

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Σωτηρίου Ἀλ. Καρανικόλα, Πρωτοπρεσβυτέρου, Συμαϊκῶν
᾽Ονοματολόγιον (ἐπιμελεία Ἀλεξάνδρου Σ. Καρανικόλα), Ἀθήναι 1971.

Συνεχίζοντας χρέος ἱερὸ πρὸς τὸ γεννήτορα Σωτήριον, ἱερέα καὶ διδάσκαλο φωτισμένο, καὶ θαρραλέον ἀγωνιστὴ τῆς δωδεκανησιακῆς ἐλευθερίας, ὁ ἀντάξιός καὶ μάλιστα «πολλῶν κάρρων» γιὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Καρανικόλας μᾶς ἔδωσε πρόσφατα τὴν παραπάνω ἐργασία, νέα παρουσία τοῦ πατρικοῦ ἔργου γύρω ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο τους νησί, τὸ ἴδιον ἐνδιαφέροντα μὲ τίς προηγούμενες καὶ μὲ τὴν ἴδια ἐπιμέλεια καὶ γνώση ὑπομνηματισμένη.

Δὲν θὰ ἤθελα, μὰ δὲν μπορῶ νὰ μὴν ἐπαναλάβω καὶ ἐγὼ ἀνάλογους ἐπαίνοους, ποὺ ἔκαμαν ἤδη προηγούμενα ἄλλοι συνάδελφοι γιὰ τίς ἀρετὲς καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα, ποὺ προσφέρει ἡ παραπάνω ἐργασία τῶν Καρανικόλα ἀποτελώντας μιὰ γενναία συμβολὴ στὸ συμαϊκὸ καὶ γενικώτερα στὸ πανελλήνιον ᾽Ονοματολόγιον. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν χαρακτηρίσωμε προκαταβολικὰ σὰν ὑποδειγματικὴ στὸ εἶδος τῆς:

Γιὰ τὴν πληρότητά τῆς ὡς πρὸς τὴν πληροφόρηση γιὰ τὴν προέλευση τῶν ἐξεταζομένων ὀνομάτων (ἂν εἶναι τοπικά, λόγια ἢ δημοτικά, ξενόφερτα ἢ παλαιά, κοσμικά ἢ ἱερατικά-μοναχικά), τὴ συχνότητα, τὴν ἐπιβίωση καὶ τὴ σχέση τους μὲ τὴ θρησκευτικὴ, τὴν κοινωνικὴ, τὴν παραδοσιακὴ ζωὴ τοῦ τόπου, μὲ τὰ λατρευτικὰ ἔθνη καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα, ποὺ δίνει ὁ συγγραφέας τους.

Ἡ παράθεση τῶν παραγῶγων καὶ συνθέτων ἀκόμη τοῦ κάθε ὀνόματος γίνεται μεθοδικὰ καὶ ἐξαντλητικὰ, μὲ φωνητικὴ καὶ σημασιολογικὴν ἀκρίβεια. Χωριστὰ τ' ἀρσενικά ἀπὸ τὰ θηλυκά, μὲ τ' ἀντίστοιχα μεγεθυντικά καὶ ὑποκοριστικά τους, ποὺ ἔχει λίγες φορὲς μοιάζουν τόσο πολὺ μεταξύ τους. Μὲ συγκριτικὴ ἐξέτασή τους μὲ τ' ἀντίστοιχα τῶν γειτονικῶν νησιῶν, ὅπου πῆγε ἢ ἔζησε ὁ πατέρας. Αὐτὸ λέγεται καὶ ἐκεῖ ἢ ἤρθε ἀποκεῖ ἢ ἐκεῖ λέγεται ἔτσι. Λεγόταν ἄλλοτε, λέγεται (καὶ) σήμερα αὐτὸ τὸ ὄνομα ἢ ὁ τύπος: Στὴν Τῆλο, στὴν Κάρπαθο...

Νά πρόχειρα ἓνα δείγμα τῆς ἐργασίας του: «*Αγαπητός*. Ἐκ τοῦ «ἀγαπητόν σε υἰὸν ὀνομάζουσα», τοῦ ἀπολυτικίου τῆς ἐορτῆς τῶν Φώτων. Κοινῶς (στὴ Σύμη ἐνν.) *Γαπητός*, ἄνευ θηλυκοῦ. Μεγεθ. *Γαπητάρα* (ἡ) καὶ ὑποκ. *Γαπητιὸ* καὶ *Γαπητάκι* (τό). Τὸ τελευταῖον ἀπαντᾷ καὶ ὡς δεύτερον ἐπώνυμον: τοῦ *Γαπητακιοῦ*. Ὡς ὀνομαστικὴν ἐορτὴν οἱ Ἀγαπητοὶ ἔχουν τὴν ἐπέτειον τῶν Θεοφανείων τῇ 6ῃ Ἰανουαρίου». Ἐδῶ μᾶς δίνει, ὅπως κι ἄλλοῦ, τὴν τόσο σπάνια σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδας χρῆση τῆς γενικῆς τῶν ὑποκοριστικῶν, ποῦ φαίνεται πολὺ συνηθισμένη στὴ Σύμη: τοῦ *Περούλ-λιού*, τοῦ *Χρυστοουλιού* κλπ.

Ἄλλοῦ δίνονται πληροφορίες γιὰ τὶς διάφορες ἐκκλησίες τοῦ νησιοῦ, τὰ μοναστήρια, τὰ ξωκκλήσια, ποῦ γίνονται πανηγύρια κ.λπ. Στὸ ὄνομα Ὀνούφριος ἀναφέροντας τὸν τύπο του *Ρούφνης* (μὲ ἀντιμετάθεση συμφώνων ἀπὸ τὸ Ὀ-νούφρης) παραθέτει μιὰ χαριτωμένη παρετυμολογία, ἀπὸ παράδοση δεισιδαιμονικὴ τοῦ νησιοῦ: «Εἰς παλαιότερας ἐποχάς, ὅτε αἱ γυναῖκες τῆς Σύμης ἠσχολοῦντο καὶ μὲ τὴν γεωργίαν, ἀπέφευγαν, κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μνήμης τοῦ ἁγίου, τὴν 12ην Ἰουνίου, τὸ θέρισμα καὶ ἀλώνισμα τῶν σπαρτῶν των, διότι, ὡς ἔλεγον, ὁ Ἄης-Ρούφνης ρουφᾷ τὰ στάχυα». Στὸ ὄν. Ἐμμανουὴλ μᾶς πληροφορεῖ πῶς ὅποιος γεννιόταν τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων ἔπαιρνε τ' ὄνομα *Μανόλης*, ἀλλὰ καὶ *Κάης* (*Κάιν*), ὡς ἀμαρτωλός, ἀφοῦ γεννήθηκε τὴν ἴδια μέρα μὲ τὸ Χριστό! (Πβ. τὰ ἄλλοῦ μιὰρὰ «γιορτοπιάσματα»).

Ἀφοῦ ἐχρημάτισε μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ ἱερέας στὸ νησί του — πέθανε ὀγδοντάρης περίπου — εἶχε ἄπειρες εὐκαιρίες (μὲ τὰ βαφτίσια, τοὺς γάμους, τὶς κηδεῖες, τὶς παρακλήσεις — μπορεῖ νὰ κρατοῦσε καὶ τὰ σχετικὰ βιβλία: ληξιαρχικά, καταλόγους, δημοτολόγια, κλπ. — ἀφίνω τὴν ἀναστροφή του μὲ γενεὲς μαθητῶν του στὰ σχολεῖα τοῦ νησιοῦ) νὰ γνωρίσῃ τὸν κάθε κάτοικο μὲ τ' ὄνομά του, τὸ ἐπίσημο καὶ τὸ θωπευτικὸ, τὸ μεγεθυντικὸ καὶ τὸ παρωνύμιό του ἀκόμα, πότε γιορτάζει καὶ σὲ ποιὲς ἐκκλησίες τοῦ νησιοῦ, γιὰ τὶς ὁποῖες δίνει στοιχεῖα ἱστορικά, λαογραφικά, γλωσσικά, μὲ τὰ τοπωνύμιά τους κ.λπ. Δὲν παραλείπει νὰ δώσῃ ἀκόμα κι ἀνέκδοτα ἀπὸ τὴ ζωὴ διαφόρων ἀτόμων, ποῦ συνετέλεσαν στὴ διαμόρφωση τῶν ὀνομάτων τους, σχετικὲς παροιμίες καὶ φράσεις καὶ δίστιχα, δοσμένα στὸ γνήσιο τοπικὸ λεξιλόγιο, ὥστε νὰ μὴν ἀπομένῃ κι ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία γιὰ τίποτε. Τὸ πρᾶγμα, ἐκτὸς τῆς πληρότητας, συντελεῖ καὶ στὴ διάσπαση τῆς ἐπιστημονικῆς ξηρότητας καὶ δίνει χάρη στὰ γραφόμενα μὲ τὴ γλαφυρὴ τους ἀπλότητα.

Ζωντανὸ κινήτὸ μητρῶο κι ἀρχεῖο τοῦ νησιοῦ του, ποῦ εὐτυχῶς ἐφρόντισε νὰ μὴν τὸν ἀκολουθήσῃ στὸν τάφο, μὲ τὴν πρόνοιά του ὁ ἴδιος, μὲ τόση ἐπιμέλεια κι ἀγάπη ὁ γιὸς του, καὶ νὰ μᾶς τὸ ἀφήσουν ἀπόκτημα πολύτιμο γιὰ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὸ ἔθνος κι οἱ δύο τους. Πόσο θὰ εἶχε προχωρήσει ἡ γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔρευνα στὴ χώρα μας, ἂν κάθε οἰκισμὸς τῆς εἶχεν

εὐτυχῆσει νὰ παρουσιάσῃ ἓνα τόσο στοργικὸ ἔρευνητῆ — καὶ μάλιστα δάσκαλο καὶ ἱερέα ταυτόχρονα — ποὺ πολλὰς φορές βλέπουν μὲ περιφρονητικὸ μᾶτι τίς ἀνάλογες προσπάθειες τῶν λίγων!

Πολὺ σωστὰ βλέπει ὁ πατέρας τὰ ὀνόματα, μὲ τὰ παράγωγα καὶ τὰ σύνθετά τους ἀκόμα «ὡς μέρος τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος» τοῦ νησιοῦ, ποῦ, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἔδωκεν ἐπίσης ἓνα μέρος τοῦ λεξιλογίου του ἐδημοσίευσε ὁ γιὸς (ἀπὸ τὸ Α-Γ, στὸν τέταρτο τόμο — 1962 — τοῦ Δωδεκανησιακοῦ Ἀρχείου, σσ. 144-213).

Ἐκεῖνο ποὺ ἐκπλήσσει σ' ὅλο αὐτὸ τὸ ὕλικό, εἶναι ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία οἱ Συμαῖοι σχηματίζουν μιὰ πλουσιώτατη ποικιλία ὑποκοριστικῶν κυρίως ὀνομάτων, γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὰ πλούσια καὶ βαθιὰ συναισθήματά τους πρὸς τὸν δικό τους, τὸ συνάνθρωπό τους. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, τὰ μεγεθυντικά, σκωπτικά συνήθως, γιὰ νὰ σκώψουν, τελείως ἄκακα καὶ χωρὶς παρεξήγηση, τοὺς συντοπίτες τους, οἱ ὁποῖοι πάλι, σιγουρότατα, τοὺς πληρώνουν μὲ τὸ ἴδιο νόμισμα... Κάτι ποὺ τὸ ἐπιβάλλει ὁ κλειστὸς κύκλος τῶν μικρῶν οἰκισμῶν, μὲ τὰ λιγοστὰ χρησιμοποιούμενα ἐπώνυμα, ποὺ μὲ τὴ σύμπτωσή τους καὶ ὡς πρὸς τὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὰ πατρώνυμα πολλὰς φορές ἀκόμα! ἐπιβάλλονται ὡς ἀπαραίτητο συμπλήρωμα καὶ ὡς εἰδοποιὸς διαφορᾶ... Τὸ πρᾶγμα δείχνει, κοντὰ στ' ἄλλα, καὶ τὴν ἰδιαίτερη σημασία, ποὺ δίνουν, στοὺς μικροὺς τόπους, στὸ κάθε ἄτομο, ξεχωρίζοντάς το σὰν μιὰ σημαντικὴ ὄντοτητα μέσα στὸ κοινωνικὸ σύνολο.

Καὶ τώρα αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ τονίσω τὴ μεγάλη προσφορὰ τοῦ υἱοῦ Καρανικόλα στὴν ἐπιστημονικὴ παρουσίαση τοῦ ὕλικου τοῦ μὲ τόση ἐπιμέλεια καὶ ἀγάπη συγκεντρωμένου ἀπὸ τὸν πατέρα, μὲ τὴν εἰδικὴ φιλολογικὴ καὶ ὑπεύθυνη πλέον γνώση καὶ ἐμπειρία του: Γιὰ τὴν ἀκριβῆ φωνητικὴ ἀπόδοση τῶν ὀνομάτων μὲ τοὺς τύπους καὶ τὰ παράγωγά των καὶ τίς ἄλλες χρησιμοποιούμενες ἰδιωματικὲς λέξεις, κατὰ τὴ συμβολικὴ γραφὴ τοῦ «Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν», ποὺ τόσο καλὰ γνωρίζει. Μὲ τὸν πλήρη βιβλιογραφικὸν ὑπομνηματισμὸ καὶ τὴν παρεμβολή του, τόσο διακριτικά! σ' ἐτυμολογικὲς παρατιμονιὲς τοῦ πατέρα, ποὺ ἄλλωστε εἶναι σπάνιες, γιὰτὶ συνήθως ὁ πατέρας εἶναι πολὺ ἐπιφυλακτικὸς καὶ προβαίνει σὲ ἐτυμολογικὲς διασαφήσεις μόνον ἂν εἶναι, ὡς ἐκ τῆς ιδιότητάς του, ἀπόλυτα σίγουρος γι' αὐτές.

Ἡ Σύμη λοιπόν, μὲ τίς ἐκτεθειμένους ἐργασίες τῶν Καρανικόλα, πατέρα καὶ γιου, καὶ τὸ κατατεθειμένο στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὕλικό τοῦ μέχρι πρό τιος συντάκτη του Ἀναστασίου Καραναστάση, Κώου τὴν καταγωγή, ποὺ μαζὶ μὲ ὅλα τ' ἄλλα νησιά τῆς Δωδεκανήσου ἐπεσκέφθη καὶ ἐμελέτησε καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μὲ ἐντολὴ τῆς Ἀκαδημίας, κατὰ δεύτερο δὲ λόγῳ μὲ τὸ ἐκτεθειμένο καὶ ἀνέκδοτο παλαιότερο ὕλικό τοῦ Δημοσθένη Χαβιαρᾶ, εὐτύχησε νὰ ἔχη βασικά ἐρευνητῆ καὶ

ἀποθησαυρισθῆ. Νεώτεροι πνευματικοὶ ἐργάτες ἀκόμη, ὁ Γυμνασιάρχης Χρ. Παπαχριστοδοῦλου μὲ τὴν ἐξέταση τοῦ Τοπωνυμικοῦ τοῦ νησιοῦ σ' αὐτὸν τὸν τόμο καὶ ἡ Χριστίνα Χαραλαμπίδου μὲ τὴν εἰδικὴ ἐργασία της γιὰ τὴ διάθεση τοῦ ν στοῦ ἰδιώμα, ἐνισχύουν τὴν ἔρευνα καὶ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἔλ' αὐτὰ μαζὶ θὰ δώσουν νέα κίνητρα σὲ ἄλλους καὶ στὸν τελικὸ μελετητὴ τοῦ ἰδιώματος ἰδιαίτερα, ποὺ θὰ βοηθήσῃ στὴν εὐρύτερη μελέτη τῆς δωδεκανησιακῆς διαλέκτου, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὅλης τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας. Ἄς μὴ ξεχνοῦμε ἀκόμη τὴν παλιὰ γενικώτερη ἐργασία τοῦ Karl Dieterich, Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden des Agäischen Meeres, Wien 1908, ὅπου τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα τῆς Σύμης ἐξετάζεται μέσα στὰ πλαίσια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου (Δωδεκανήσου, Κυκλάδων).

Μετὰ τίς παραπάνω γενικὲς παρατηρήσεις, θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω μερικὲς εἰδικὲς γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν ὑποκοριστικῶν τῶν ὀνομάτων ἰδιαίτερα, ποὺ μόνον αὐτὰ θὰ μπορούσαν ν' ἀποτελέσουν θέμα ξεχωριστῆς μελέτης. Ἀκόμα νὰ ἔδιναν κατὰ κάποιον τρόπο ἕνα κατάλογό τους καθὼς καὶ τῶν μεγεθυντικῶν, χωριστὰ τῶν ἀρσενικῶν, χωριστὰ τῶν θηλυκῶν, καὶ κατὰ τίς καταλήξεις τους, κάτι ποὺ τὸ θεωρῶ ἀπαραίτητο συμπλήρωμα στὴν ἐργασία. Ἔτσι τὰ 350 ὀνόματα θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν τουλάχιστο τριπλάσια, χρησιμώτατος δείκτης σὲ πρώτη ματιὰ γιὰ τὸν ὑποψήφιο μελετητὴ τους. Ἄλλ' αὐτὸ ἐπιφυλάσσομαι νὰ τὸ δώσω, πρῶτα ὁ Θεός, στὸν ἐπόμενο τόμο τῆς ἀνὰ χεῖρας Ἐπετηρίδας.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΝΕΣΗΣ

Συντάκτης τοῦ Ἰστ. Λεξικοῦ τῆς Ἑλλ. Γλώσσης
τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Μυρτάλης Σπ. Ἀχειμάστον: Εἰκὼν τῆς Δευτέρας Παρουσίας ἐκ τῆς Σύμης. Ἀνάπτυπον ἐκ τοῦ «Δελτίου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας», περίοδος Δ', τόμος Ε', Ἀθήναι 1969, σσ. 207-228 καὶ πίν. 84-95.

Στὴ Μεγάλῃ Παναγιᾷ τοῦ Κάστρου τῆς Σύμης, τὸν ἄλλοτε ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ποὺ ἀντικατέστησε τὴν προπολεμικὴ Μεγάλῃ Παναγιᾷ, τὴν ὁποία κατέστρεψαν φεύγοντας οἱ Γερμανοί, σώζεται ἕνα σημαντικὸ ἔργο τέχνης τοῦ 16ου αἰ. μ. Χ., ἡ εἰκόνα τῆς «Δευτέρας Παρουσίας», ποὺ φυλάχθηκε σὰν ἀνεκτίμητο κειμήλιο, μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ, στοῦ σπίτι τῆς «καντηλανάφτισας τ' Ἀλεμηνιῶ» καὶ μετὰ στοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδας, γιὰ νὰ μεταφερθῆ τελικὰ στοῦ χώρου τοῦ Κάστρου.

Πρόκειται γιὰ πολυπρόσωπη σύνθεση, διαστάσεων $1,115 \times 0,875 \times 0,03\mu.$, τοποθετημένη σὲ ξυλόγλυπτο πλαίσιο νεοκλασικίζοντος ὕφους μὲ ἐπιβλητικὴ ἀετωματικὴ ἐπίστεψη, ποὺ ἀνεβάζει τίς διαστάσεις τῆς εἰκόνας

σὲ 2,04X1,15μ. καὶ φιλοτεχνήθηκε τὸ 1949-50 ἀπὸ τὸ Συμιακὸ γλύπτη μαστρο-Γιάννη Λατζῆ-Ζουρούδη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία συγκολλημένα κομμάτια κυπαρισσόξυλου, ποὺ συγκρατοῦν πίσω τρεῖς ἐγκάρσιες δοκίδες.

Ἡ παράσταση διατηρεῖται καλὰ, μὲ περιορισμένη σχετικὰ φθορὰ τμημάτων της. Σὲ χρυσὸ βάθος ἐξιστοροῦνται διεξοδικὰ ἡ μέλλουσα δευτέρα ἔλευση τοῦ Κυρίου, ἡ ἐξανάσταση ζώντων καὶ τεθνεώτων, ἡ κρίση, ἡ τιμωρία τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ἡ ἀνταμοιβὴ τῶν δικαιωμένων. Στὴν κορυφὴ ἐμφανίζεται, πάνω σὲ νέφη, τὸ Τρίμορφο, ποὺ πλαισιώνουν σὲ σύνθρονο, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ παριστάμενοι Ἄγγελοι τῶν οὐράνιων ταγμάτων. Κάτω ἀπὸ τὸ θρόνο ὑπάρχει Σταυρός, ἕνα ἀνοικτὸ βιβλίον μὲ παράκληση πρὸς τὸ Χριστὸ καὶ ἐκχέεται ὁ πύρινος ποταμὸς τῆς Κολάσεως. Ὁκτὼ χοροὶ προπατόρων καὶ ἁγίων προσεύχονται καὶ παρίστανται στὴν Κρίση. Ἡ σύνθεση ἔχει ὠραῖα χρώματα καὶ παρουσιάζει λεπτομερειακὴ ἐπεξεργασία τῶν μικρογραφημένων μορφῶν.

Τὴν εἰκόνα αὐτὴ ἡ σ. περιγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια, χρονολογεῖ καὶ ἀποδίδει, συγκρίνοντάς την μὲ ἄλλα ἔργα του, στὸν Κρητικὸ ζωγράφον Γεώργιον Κλόντζα. Τεχνικὴ ἐκτελέσεως, χαρακτηριστικὰ ὕφους καὶ εἰκονογραφίας καὶ προπαντὸς ἡ ἰδιαίτερη μικρογραφικὴ τέχνη τῆς ἀνυπόγραφης αὐτῆς παραστάσεως ὀδηγοῦν στὸ παραπάνω συμπέρασμα. Μὲ ἐπιστημονικὴ μέθοδο ἡ σ. κατέληξε σ' αὐτὸ, τεκμηριώνοντας μὲ ἀδιάσειστα στοιχεῖα ὅσα ὑποστηρίζει. Εἶναι γι' αὐτὸ ἡ ἔρευνά της ὑποδειγματικὴ ἐργασία, ποὺ ἔρχεται νὰ πλουτίσῃ τίς γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ λαμπροῦ Κρητικοῦ ζωγράφου Γεωργίου Κλόντζα, ποὺ ἤκμασε στὸ δεύτερο μιστὸ τοῦ 16ου αἰ. μ. Χ. στὴν Κρήτη.

Στὴν ἀρχὴ ἡ σ. ἀναφέρεται στὴ Μεγάλῃ Παναγίᾳ τῆς Σύμης καὶ παρέχει ἀκριβεῖς πληροφορίες γιὰ τὴν καταστροφὴ καὶ ἐπαναλειτουργία της στὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στὸ Κάστρο (σσ. 207-208). Ὡστόσο στίς δυὸ πρώτες παραπομπές της γιὰ μὲν τὴ Σχολὴ Ἁγίας Μαρίας Σύμης (1765-1821) ἀναφέρει σχετικὴ ἐργασία τοῦ Δ. Χαβιαρᾶ, ποὺ χωρὶς κανένα βιβλιογραφικὸ στοιχεῖο μνημονεῖ ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης, γιὰ δὲ τὴ Μεγάλῃ Παναγίᾳ μόνον τὴ μελέτη τοῦ Ἐ. Κλαδάκη. Ὅμως, ὅπως ἔχω ἤδη δείξει στὰ «Δωδεκανησιακὰ Σύμμεικτα» («Παρνασσός», τ. Θ' (1967), σσ. 63-64), ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ ὀτρηροῦ ἐργάτη τῆς συμαϊκῆς ἱστορίας Δ. Χαβιαρᾶ λανθάνει (δὲν εἶδε ποτὲ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος), ἐνῶ γιὰ τὴ Σχολὴ τῆς Ἁγίας Μαρίας ὡς τὸ 1969, ἔτος δημοσιεύσεως τῆς μελέτης τῆς σ., εἶχαν δεῖ τὸ φῶς σχετικὲς ἐργασίες τῶν Μ. Θ. Σκευοφύλακος, Ι. Μ. Χατζηφώτη καὶ Γ. Θ. Βεργωτῆ, ποὺ δὲν ἀναφέρονται. Ἀργότερα δημοσιεύθηκαν οἱ ἐργασίες τοῦ Ἁλ. Σ. Καρανικόλα, ποὺ εὑρυναν σημαντικὰ τίς γνώσεις μας γύρω ἀπὸ τὴ διδακτικὴ στάθμη τῆς Σχολῆς. Ἐξ ἄλλου γιὰ τὴ Μεγάλῃ Παναγίᾳ τῆς Σύμης ὑπάρχει ἡ βασικὴ ἐργασία τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Σωτηρίου Καρανικόλα, ποὺ ἐκδό-

θηκε αὐτοτελῶς τὸ 1946 καὶ περιλήφθηκε θεωρημένη στὰ «Σεβάσματα» τοῦ ἴδιου.

Στὴ συνέχεια ἡ σ. περιγράφει διεξοδικὰ τὴν κατασκευὴ (σελ.208) καὶ τὴν παράσταση τῆς εἰκόνας (σσ.209-211), τὴν ἀξιολογεῖ (σσ.211-212) καὶ τὴν ἀποδίδει στὸν Γ. Κλόντζα (σελ.212 κ. ἐξ.), ἀφοῦ τὴ συγκρίνει μὲ δύο ὑπογραμμένα ἔργα του: τὴν εἰκόνα τοῦ «Ἐπὶ σοὶ χαίρειν» τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Σπουδῶν Βενετίας (σσ.212-213) καὶ μὲ τὸ «Τρίπτυχο» τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο (σσ.214-215).

Βέβαια οἱ ὁμοιότητες καὶ ἀντιστοιχίες τῆς εἰκόνας τῆς Σύμης μὲ τὰ δύο ἔργα τοῦ Κλόντζα δὲν θὰ ἀρκοῦσαν, γιὰ νὰ τοῦ ἀποδοθῆ μὲ βεβαιότητα, ἀφοῦ μποροῦσε καὶ νὰ ἦταν ἔργο ἐνὸς μαθητῆ του. Ἄλλὰ ἡ σ. δὲν μᾶς ἀφήνει καμιά ἀμφιβολία: «Ἡ εἰκονογραφικὴ καὶ συνθετικὴ δομὴ τοῦ θέματος, ἡ συνδυαστικὴ ἱκανότης καὶ ἡ τόλμη τῆς φαντασίας εἰς τὴν ἐκτύλιξίν του, ἡ σύνθεσις καὶ ὁ τόνος τῶν χρωμάτων, ἡ μικρογραφικὴ, διεξοδικὴ καὶ ἀκριβολόγος ἐκτέλεσις, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν κύρια γνωρίσματα τῆς ἐξεταζομένης εἰκόνας, εἶναι τὰ στοιχεῖα ἀκριβῶς, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν καὶ τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῶν προαναφερθέντων ἔργων τοῦ Κλόντζα» (σελ. 215). Ἄλλὰ τὰ γενικὰ αὐτὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι τὰ μόνα. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐπὶ μέρους, ποὺ προέκυψαν ἀπὸ λεπτομερῆ παρατήρηση τῶν μορφῶν, τὴν ὁποία ἐπιχείρησε ἡ σ. "Ὅπως γράφει: «Εἶναι ταῦτα, μεταξὺ ἄλλων, ἡ ὀργανικὴ διάρθρωσις καὶ αἱ σωματικαὶ ἀναλογίαι τῶν μορφῶν, ἡ ἀναγλυφικὴ διατύπωσις των, ἡ ἐλαφρότης, σχεδὸν χορευτικὴ, τῆς κινήσεως καὶ ἡ ἄνεσις τῆς στάσεως, ἡ ζωηρότης καὶ ἀδρότης τοῦ σοβαροῦ ὕφους των, ὁ ρυθμὸς καὶ τὰ σχήματα τῆς πτυχολογίας, ἡ ὁποία σμιλεύει μὲ πλουσίαν ἔκφρασιν τὴν πλαστικὴν ὑπόστασιν αὐτῶν. Πρέπει νὰ προστεθῆ εἰς ταῦτα ἡ καταφανὴς ὁμοιότης τοῦ τύπου τῶν γραμμάτων τῶν τριῶν ἔργων, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ συμπτωματικὴ» (σελ. 216).

Ἐπειτα ἡ σ. ἀναφέρεται στὸ ἰδιαιτέρο γνώρισμα τῆς εἰκόνας τῆς Σύμης, δηλ. τὴν «κατ' ἀνοδικὰς καμπύλας ὀργάνωσιν τῶν χορῶν ἐν συναρτήσει πρὸς τὴν διάταξιν τῶν ἀποστόλων ἄνω» (σελ. 216-217), ἐπισημαίνει τὴν ἀντιστοιχία τῆς μὲ τὴ διάταξιν τῶν χορῶν καὶ τῶν ἁγίων στὴν εἰκόνα τῆς «Δευτέρας Παρουσίας», ποὺ ἀποδίδεται στὸν Κλόντζα καὶ βρίσκεται στὴ Μονὴ Πλατυτέρας στὴν Κέρκυρα (σσ. 217-218) καὶ μετὰ ἀπὸ λεπτομερῆ σύγκριση τῶν δύο εἰκόνων καὶ μελέτη τῶν στοιχείων τους ὡς πρὸς ἄλλα ἔργα, ποὺ ἀνήκουν ἢ ἀποδίδονται στὸν Κλόντζα (σσ. 219-224), καταλήγει στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ «παράστασις τῆς εἰκόνας τῆς Σύμης εἶναι ἐκ τῶν πλέον δυνατῶν δημιουργιῶν τοῦ καλλιτέχνου. Ἐχουσα ἀναμφιβόλως τὰς ρίζας τῆς εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, αἰτιολογεῖται πρὸ πάντων καὶ ὑπὸ τὴν συγκεκριμένην μορφήν τῆς ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ἐπιδράσεως τῶν συγχρόνων καὶ προηγουμένων

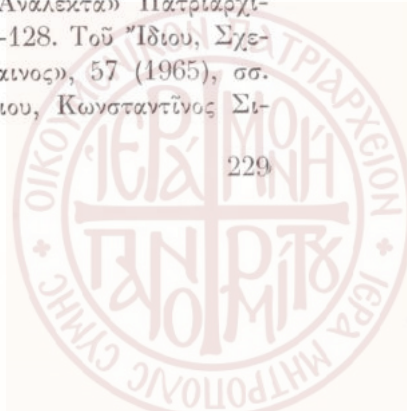
δυτικῶν προτύπων καὶ ἐκ τῆς ἐν γένει κατὰ τὴν δυτικὴν Ἀναγέννησιν συν-τελεσθείσης μεταστροφῆς τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον ἀντιλήψεως) (σελ. 225).

Στὸ τέλος ἡ σ. τοποθετεῖ τὴν εἰκόνα στὴν περίοδο τῆς «ὕστερωτάρας ὀριμότητος τοῦ ζωγράφου», μετὰ βάσιν τὶς συγκρίσεις μετὰ ἄλλα ἔργα του, στὶς ὁποῖες ἤδη προέβη, πρὸ κοντὰ στὸ Τρίπτυχο τῆς Πάτμου (σελ. 226). Ἡ μελέτη συνοδεύεται ἀπὸ δισέλιδη περίληψη μετὰ τὰ συμπεράσματα τῆς μελέτης στὰ γαλλικὰ (σσ. 227-228) καὶ 19 εἰκόνες μετὰ ὀλόκληρη τὴν παράστασιν τῆς εἰκόνας τῆς Σύμης, λεπτομέρειές της, τὴν εἰκόνα τῆς Κέρκυρας καὶ λεπτομέρειες τῆς τελευταίας, ποὺ δίνουν στὸν ἀναγνώστη τὴ δυνατότητα νὰ διαπιστώσῃ ὅσα ἡ σ. ὑποστηρίζει.

Ἡ ἐργασία τῆς δ. Μυρτάλης Σπ. Ἀχειμάστου ἔρχεται νὰ πλουτίσῃ τὴ φτωχὴ σὲ ἐπιστημονικὰς ἐργασίας τοῦ εἵδους σωματικὴ βιβλιογραφία, νὰ καταξιώσει ἓνα ἀνεκτίμητο καλλιτεχνικὸ θησαυρὸ, ποὺ βρίσκεται στὸ νησί μας καὶ τὸ ἐκτιμοῦσαν ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια «γὰ τὴν ἀρχαιότητά» του καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ μελέτη τῶν βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν ἔργων τέχνης, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν πλοῦσιαν κληρονομίαν τῆς Σύμης, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν ἔχει ἐκτιμηθῆ ἀκόμη οὔτε ἀξιοποιηθῆ, ὅπως πρέπει.

Ἀλεξάνδρου Σ. Καρνανικόλα: Κατάλογος χειρογράφων προερχομένων ἐκ τῆς Σχολῆς Σύμης. Ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ «Ἑλληνικά», τόμος 23ος, Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 38-56. Τοῦ Ἰδίου: Ἐνα ἄγνωστο χειρόγραφο τῆς ἀνεκδοτῆς Φυσικῆς Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου (Ἀπόκειται στὸ Ἀναγνωστήριον «Αἴγλη» τῆς Σύμης). Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ «Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον», τόμος 5ος, Ἀθῆναι 1970, σσ. 43-53. Τοῦ Ἰδίου. Ὁ μῦθος τῆς Πρόκνης σὲ μαθηματάριον ἀπὸ τὴ Σχολὴ Σύμης. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Παρονασός», τόμος ΙΑ', ἀριθ. Ι, Ἀθῆναι 1972, σσ. 86-95.

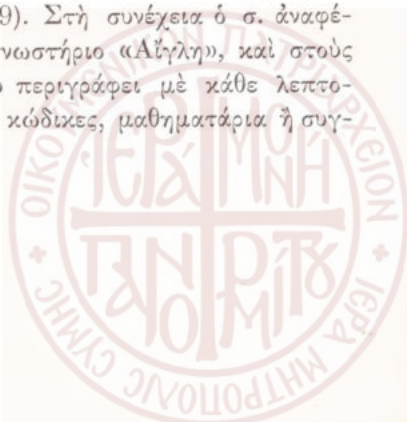
Ὅπως εὐστοχα παρατηρεῖ στὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ δημοσιεύματα τοῦ ὁ συγγραφεύς: «Ὅσα μέχρι σήμερον γνωρίζομεν περὶ τῆς Σχολῆς Σύμης εἶναι ἐλάχιστα. Διότι ἀτυχῶς οἱ μελετηταὶ τῆς τοπικῆς ἱστορίας δὲν ἐνέκυψαν μετὰ ὅσον ἔπρεπε ζῆλον εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν δεδομένων, καὶ μάλιστα ὅταν ταῦτα ἦσαν ἀκόμη προσιτά, ὥστε νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ παρουσίασις ἐργασίας ἀποκαλυπτικῆς τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἐν γένει προσφορᾶς τῆς Σχολῆς ταύτης» (σσ. 41-42). Τὴ λειψὴ αὐτῆς εἰκόνας ἤλθε νὰ νοθεύσῃ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Σιμωνίδου πρὸς κάποιον μοναχὸν Καλλίνικον (πρόσωπον πλαστὸ), σταλμένη τὸ 1852 ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ δημοσιευμένη στὰ «Αὐτόγραφα» τοῦ πρώτου (βλ. Ι.Μ. Χατζηφώτης, Νεο-Σιμωνιδεῖα, «Ἀνάλεκτα» Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, 13 (1969), σσ. 115-128. Τοῦ Ἰδίου, Σχέδιον ἀπηχῆσεων τῶν Σιμωνιδείων ἔργων, «Πάνταινος», 57 (1965), σσ. 369-377, ὅπου ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία. Τοῦ Ἰδίου, Κωνσταντῖνος Σι-

μωνίδης (1820-1867), ἔφημερίς «Νέα Πολιτεία», 31 Ὀκτωβρίου, 7 καὶ 14 Νοεμβρίου 1971). Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ προφανῶς βασίσθηκε ὁ Μ.Σ. Γρηγορόπουλος (Ἡ νῆσος Σύμη, ἐν Ἀθήναις 1875, σ. 62) καὶ περιέλαβε μετὰ τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς μεγάλους Δασκάλους τοῦ Γένους, ποὺ ὅπως φαίνεται δὲν πάτησαν ποτὲ τὸ πόδι τους στὴ Σύμη. Μόνη βεβαιωμένη εἶναι ἡ μαθητεία τοῦ μετέπειτα ἀρχιδιδασκάλου τοῦ Βουκουρεστίου Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου, ποὺ ἀκολούθησε στὴ Σύμη τὸ δάσκαλό του ἀπὸ τὸ Κάιρο, ἀρχιμανδρίτη Γεράσιμο. Ἀπὸ τότε οἱ πληροφορίες αὐτὲς ἐπαναλαμβάνονταν ἀνεξέλεγκτα, ὡς ὅτου ἦλθε ὁ κ. Καρανικόλας νὰ ἀνοίξῃ μὲ τίς μελέτες του τὸ δρόμο τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης τῆς. Στὸ Ἀναγνωστήριο Σύμης Αἴγλη, στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη κ. ἀ. σώζονται χειρόγραφοι κώδικες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ Σχολή: μαθηματάρια κυρίως, ποὺ γράφτηκαν τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ἐπομένου καὶ περιέχουν κείμενα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, λόγους Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκκλησιαστικούς ὕμνους καὶ ἄλλα κείμενα Βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν λογίων, ἐρμηνευμένα ὅλα μὲ τὴν «ψυχολογικὴ μέθοδο». Στους κώδικες αὐτοὺς ἔστρεψε τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του ὁ σ. καὶ μελετώντας τους ἔφερε στὸ φῶς ἀσφαλῆ στοιχεῖα γιὰ τὴ διδακτικὴ στάθμη τῆς Σχολῆς, τοὺς δασκάλους τῆς, Συμαίους κωδικογράφους καὶ κτήτορες κωδίκων κ.λπ.

Στὴν πρώτη ἐργασία, κατὰ τὸ παραδεγμένο σύστημα περιγραφῆς κωδίκων, μᾶς δίνει ἀναλυτικὸ κατάλογο τῶν χειρογράφων τῆς Σχολῆς Σύμης. Παραλείπει ὁ σ. νὰ περιγράψῃ τοὺς τρεῖς κώδικες (2908, 2909 καὶ 2910) τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ποὺ προέρχονται κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴ Σχολή, γιὰτὶ ἐπίκειται δημοσίευση περιγραφῆς τους ἀπὸ τὸ Λ. Πολίτη, κρίνει ὅμως σκόπιμο νὰ σημειώσῃ τὰ κείμενα, ποὺ περιλαμβάνουν.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐργασίας ὁ σ. ἀξιολογεῖ τὴ διδακτικὴ στάθμη τῆς Σχολῆς μὲ βάση τὴ μελέτη τῶν κωδίκων καὶ τὴ βεβαιωμένη μαθητεία τοῦ Κωνσταντίνου Βαρδαλάχου (σ. 39-40). Ὅπως παρατηρεῖ: «Ὁ μελετητὴς τοῦ περιεχομένου τῶν κωδίκων αὐτῶν εὐκόλως καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ Σχολὴ Σύμης, ἐξ ἐπόψεως προγράμματος καὶ εἰδικώτερον ἐξ ἐπόψεως διδασκομένων κειμένων, ἦτο εὐθυγραμμισμένη πρὸς τὰ φημισμένα μορφωτικὰ κέντρα τοῦ δούλου Γένους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἔτσι δὲ ἐξηγεῖται ἡ εἰς τὴν Σχολὴν αὐτὴν μαθητεία προνομιούχων διανοιῶν. Τὸ γεγονός ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος εὗρεν ἱκανοποιήσιν εἰς τὴν Σχολὴν Σύμης, ὥστε νὰ καταστῇ ἱκανὸς νὰ παρακολουθήσῃ ἀνωτέρας σπουδᾶς εἰς τὸ φημισμένον Πανεπιστήμιον τῆς Padova, ἀποδεικνύει τὴν ὀρθότητα τοῦ ἀνωτέρω συμπεράσματος» (σ. 38-39). Στὴ συνέχεια ὁ σ. ἀναφέρεται στὴν ἐρευνα, ποὺ ἐπιχείρησε στὸ Ἀναγνωστήριο «Αἴγλη», καὶ στοὺς κώδικες, ποὺ βρῆκε ἐκεῖ (σ. 40-42) καὶ ποὺ περιγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια (σ. 42-55). Πρόκειται γιὰ δεκατρεῖς κώδικες, μαθηματάρια ἢ συγ-

γραφές σπουδαίων δασκάλων τῆς βυζαντινῆς ἢ προεπαναστατικῆς περιόδου (Λογική τοῦ Βλεμμίδου, Συντακτικὸν τοῦ Γεωργίου Λεκαπηνοῦ [= Μιχαὴλ συγκέλλου], Γραμματικὴ τοῦ Δανιὴλ Κεραμέως, Φυσική τοῦ Βενιαμὶν Λεσβίου καὶ τὸ Στοιχειῶδες μέρος τῆς Φυσικῆς τοῦ Θεοφίλου Κατῆρη). Μερικὲς μάλιστα ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἀνέκδοτες.

Στὸ τέλος τοῦ καταλόγου καταχωρίζεται πίνακας ὀνομάτων μὲ τοὺς κωδικογράφους, κτήτορες, δασκάλους καὶ λοιπὰ ὀνόματα, ποὺ ὁ σ. βρῆκε στοὺς κώδικες καὶ σημείωσε στὶς περιγραφές του, ποὺ ἔγιναν μὲ κάθε ἀκρίβεια καὶ ἐπιμέλεια. Προηγεῖται μέτρηση τοῦ σχήματος, χρονολόγηση καὶ τιτλοφόρηση τοῦ κώδικα, ἀναφέρονται λεπτομερῶς τὰ περιεχόμενά του, γίνεται ἀναλυτικὴ περιγραφή του καὶ σημειώνονται οἱ πληροφορίες, ποὺ περικλείει γιὰ κτήτορες, ἀντιγραφεῖς κ.λπ., ἐξαιρετικὰ πολὺτιμες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Σχολῆς καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς Σύμης. Μὲ τὸ δημοσίευμα αὐτὸ ὁ σ. συμβάλλει ἀποφασιστικὰ στὸν καθορισμὸ τῆς διδακτικῆς στάθμης τῆς Σχολῆς καὶ θέτει τὶς βάσεις γιὰ κάθε παρὰ πέρα μελέτη καὶ ἔρευνα γύρω ἀπὸ αὐτή.

Οἱ ἄλλες δύο ἐργασίες τοῦ σ. διερευνοῦν περισσότερο δυὸ θέματα, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν χειρογράφων τῆς Σχολῆς Σύμης. Ἀπὸ αὐτὲς ἡ πρώτη ἀναφέρεται στὸ χειρόγραφο, ποὺ περιέχει τὴν ἀνέκδοτη Φυσικὴ τοῦ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου, ἐνῶ ἡ δευτέρα ἐπισημαίνει παραλλαγὴ τοῦ ἀρχαίου μύθου τῆς Πρόκνης, τῆς Φιλομήλας καὶ τοῦ Τηρέα σὲ μαθηματάριο τῆς Σχολῆς. Καὶ οἱ δύο μελέτες, γραμμένες μὲ φιλολογικὴ ἀριότητα, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες. Ἡ πρώτη μάλιστα παρουσιάζει εὐρύτερο ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον, γιατί «τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἀναγνωστηρίου Σύμης ἀπομένει, μέχρι τῆς στιγμῆς, τὸ μοναδικὸ πιά γνωστὸ, ὀλοκληρωμένο, χειρόγραφο τοῦ Α' τόμου τῆς Φυσικῆς τοῦ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου» (σελ.52).

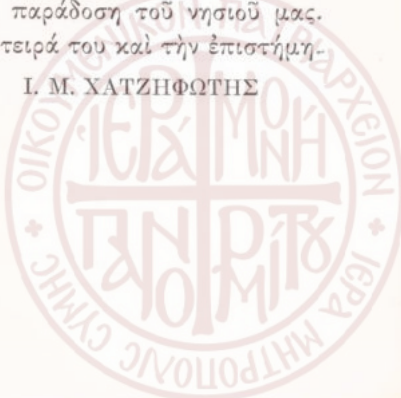
Στὴν ἀρχὴ ὁ σ. ἀναφέρεται γενικὰ στὰ χειρόγραφα τῆς Σχολῆς Σύμης (σσ. 43-44), ἔπειτα περιγράφει γενικὰ τὸ ἄτιτλο καὶ ἀδήλου συγγραφέα ἔργο τῶν 524 σελίδων (σελ.44), ποὺ εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθμ. 9 χειρόγραφο τοῦ Καταλόγου του καὶ ἐκθέτει τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἐργάσθηκε, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται γιὰ τὴ Φυσικὴ τοῦ Βενιαμὶν Λεσβίου (σσ. 45-48). Ἀκολουθεῖ λεπτομερῆς περιγραφή τοῦ κώδικα (σσ. 48-50) καὶ στὸ τελευταῖο μέρος τῆς ἐργασίας ὁ σ. συγκρίνει τὸ χειρόγραφο τῆς Σύμης μὲ τὰ γνωστὰ χειρόγραφα τῆς Φυσικῆς (2 τοῦ Γυμνασίου Μυτιλήνης καὶ 1 τοῦ Ἀναγνωστηρίου Πλωμαρίου), ποὺ καὶ τὰ τρία ἔχουν ἐξαφανισθῆ (σώζεται μόνο ἓνα χειρόγραφο ἀπὸ 110 φύλλα στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Λειμῶνος στὴ Μυτιλήνη, ποὺ εἶναι τόσο κολοβό, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπολογισθῆ μὲ τὰ ἄλλα χειρόγραφα τῆς Φυσικῆς), γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα γιὰ τὴν ἀξία τοῦ κώδικα τῆς Σύμης, ποὺ ἤδη ἀναφέραμε (σσ.50-53). Τέλος ὁ σ. δικαιολογεῖ τὴ σημερινὴ κατάστασι τοῦ χειρογράφου: «Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ τῆς Φυ-

σικῆς τοῦ Βενιαμὶν εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία τὸ μαθητικὸ τετράδιο Φυσικῆς, πού κάποιος Συμαῖος μαθητῆς τῆς Ἀκαδημίας τῶν Κυδωνιῶν, ἀπὸ ἀφοσίω-
ση στὸ δάσκαλο καὶ πίστη στὶς διδασχές του, δὲν τὸ παρέδωσε, ὅπως ἀπαι-
τοῦσε σχετικὴ Πατριαρχικὴ ἐντολή, πού ἐπέβαλλε τὸν ἀφανισμό ὅλων αὐτῶν
τῶν χειρογράφων ὡς ψυχοφθόρων καὶ λυμαντικῶν, ἀλλὰ τὸ φύλαξε, ὅπως
ἔκαναν φαίνεται καὶ μερικοὶ ἀκόμη, ἐλάχιστοι, ἀπὸ τοὺς συμμαθητές του.
Καὶ ἀπὸ τὸ τετράδιο αὐτὸ ὁ Συμαῖος μαθητῆς, δάσκαλος πιά στὴν πατρίδα
του, ἀπέκοψε τὸ πρῶτο καὶ τὰ τελευταῖα φύλλα, ἀφήνοντάς το ἀτιτλο καὶ
χωρὶς ἐνδειξὴ γιὰ τὴν πατρότητα τοῦ περιεχομένου, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται
πὼς τὸ χειρόγραφο, πού χρησιμοποιοῦσε γιὰ διδασκτικὸ ἐγχειρίδιο, ἦταν ἡ
Φυσικὴ τοῦ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου, τὸ κείμενο πού τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρ-
χεῖο εἶχε καταδικάσει ὡς ἀνορθόδοξο καὶ αἰρετικὸ καὶ εἶχε διατάξει τὴν
ἐξαφάνισή του» (σελ. 53). Ἐξήγηση λογικὴ καὶ φυσικὴ. Μὲ ἀνάλογο τρόπο
ἐργάσθηκε ὁ σ., γιὰ νὰ ἐπισημάνῃ παραλλαγὴ τοῦ μύθου τῆς Πρόκνης, πού
βρίσκεται σὲ μαθηματάριο ἀπὸ τὴ Σχολὴ Σύμης, τὸν κώδικα 2909 τῆς Ἐθ-
νικῆς Βιβλιοθήκης. Τὸ μῦθο αὐτὸ ἐξιστορεῖ, ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Ἀπολ-
λόδωρος ὁ Γραμματικὸς στὴ «Βιβλιοθήκη» του. Συγκρίνοντας ὁ σ. τὰ δυὸ
αὐτὰ κείμενα καὶ συσχετίζοντάς τα μὲ ἄλλες ἀρχαῖες πηγές καταλήγει στὸ
συμπέρασμα:

«Τὸ κείμενο, πού παρουσιάζω ἀπὸ τὸν κώδικα 2909, πρέπει νὰ διδά-
χθηκε στὴ Σχολὴ τῆς Σύμης κατὰ τὸν ἴδιο κύκλο σπουδῶν, πού διδάχθηκαν
καὶ τὰ ἄλλα κείμενα τοῦ ἴδιου κώδικα. Ὅμως χωρὶς τὸ κείμενο αὐτὸ νὰ ἀπο-
τελεῖ τμῆμα τῆς διδασκομένης ὕλης στὴ Σχολὴ αὐτῇ, ὅπως πρέπει νὰ συνέ-
βαινε μὲ τὰ ἄλλα κείμενα. Γιατὶ ἂν πραγματικὰ περιλαμβανόταν στὸ πρόγραμ-
μα διδασκαλίας τῆς Σχολῆς Σύμης καὶ τὸ κείμενο αὐτό, πρέπει νὰ δεχθοῦμε
πὼς δὲν θὰ διδασκόταν μόνο αὐτὸ ἀπὸ ὅλη τὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀπολλοδώ-
ρου ἀλλὰ καὶ ἄλλα τμήματά της» (σελ. 93).

Στὸ τέλος τῆς μελέτης ὁ σ. ἀξιολογεῖ τὴν παραλλαγὴ, πού ἔχει προσαρ-
μοσθῆ καὶ ἀπαλλαγθῆ ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες τοῦ κειμένου τοῦ Ἀπολλοδώρου,
ὥστε νὰ γίνῃ διδασκαλικὸ δημιούργημα, πού ἀποβλέπει σὲ διδασκτικὸς σκο-
ποὺς, ἀποφαίνεται γιὰ τὴν ἄρτια γλωσσικὴ καὶ φιλολογικὴ συγκρότηση τοῦ
συγγραφέα τῆς παραλλαγῆς καὶ διατυπώνει συμπερασματικὰ τὴν ἀποψὴ
ὅτι «τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῆς Σχολῆς Σύμης ἦταν εὐθυγραμμι-
σμένο μὲ τὰ προγράμματα σπουδῶν τῶν πιὸ φημισμένων ἐκπαιδευτικῶν κέν-
τρων τοῦ δούλου Γένους τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς» (σελ. 95). Μὲ τὶς
τρεῖς αὐτὲς ἐργασίες του ὁ κ. Ἀλέξανδρος Σ. Καρανικόλας δὲν φωτίζει μόνο
τὴν ἱστορία τῆς Σχολῆς τῆς Ἀγίας Μαρίνας Σύμης, ἀλλὰ προκαλεῖ καὶ τὸ
ἐνδιαφέρον τῶν μελετητῶν γιὰ τὴν πνευματικὴ παράδοση τοῦ νησιοῦ μας.
Καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ σημαντικὴ προσφορὰ στὴ γενέτειρά του καὶ τὴν ἐπιστήμη-

I. M. XATZHΦΩΤΗΣ

Μαρία Ἰωαννίδου - Μπαρμπάρου: «Λαογραφία» Τόμ.
ΚΙ', Γενικὸν Εὐρετήριον τῶν τόμων Α'-Κ' (1909-1962), Ἀθήναι (1970)¹.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή, σελ. III - X, ὅπου ἡ σ. ἐκθέτει μὲ ποιοῦ τρόπο ἐργάστηκε, ποιῆς δυσκολίες συνάντησε καὶ ποιά λύση ἔδωσε στὰ προβλήματα, ποὺ παρουσιάζονταν κατὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐργασίας της. Δίνει ἐπίσης ὠρισμένες ἐξηγήσεις γιὰ τὴ χρήση τοῦ Εὐρετηρίου. Ἀκολουθοῦν οἱ συντομογραφίες, σελ. XI, τὰ περιεχόμενα στὴ σελ. XII, ὁ Α' πίνακας πραγμάτων καὶ λέξεων, σελ. I-656, ὁ Β' πίνακας τῶν κυρίων ὀνομάτων, σελ. 657-676, ὁ Γ' πίνακας τῶν τόπων προελεύσεως τῆς λαογραφικῆς ὕλης, σελ. 677-689, ὁ Δ' πίνακας τῶν συγγραφέων πραγματειῶν καὶ βιβλιοκρισιῶν, σελ. 691-728, ὁ Ε' πίνακας τῶν συγγραφέων βιβλιοκρινομένων ἐργασιῶν, σελ. 729-750, καὶ ΣΤ' προσθήκαι καὶ συμπληρώσεις εἰς τὸν πίνακα πραγμάτων καὶ λέξεων, σελ. 751-755. Ὁ κυριώτερος ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς πίνακες καὶ ὁ μεγαλύτερος σὲ ἔκταση -πιάνει τὰ 6/7 τοῦ βιβλίου- εἶναι ὁ Α' πίνακας. Ἀναφέρεται σ' ὄλο τὸ λαογραφικὸ ἔργο, ποὺ εἶναι δημοσιευμένο στοὺς εἴκοσι πρώτους τόμους τῆς «Λαογραφίας».

Ἡ ἀνάγκη συντάξεως Εὐρετηρίου τῆς «Λαογραφίας» εἶχε γίνεαι αἰσθητὴ πολὺ ἔνωρίς. Ὁ Στ. Κυριακίδης ξεκίνησε, μὲ τὴ βοήθεια μαθητῶν του, νὰ συντάξῃ τὸ Εὐρετήριον τῶν δέκα πρώτων τόμων τοῦ περιοδικοῦ, ἀλλὰ ἡ προσπάθειά του ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἀποφάσισε τὸ 1954 τὴν ἔκδοση Εὐρετηρίου τῶν δέκα ἕξι τόμων τῆς «Λαογραφίας», ποὺ κυκλοφοροῦσαν ὡς τότε, καὶ ἀνέθεσε τὴ σύνταξή του στὴν κ. Μαρία Ἰωαννίδου-Μπαρμπάρου, Γενικὸν Γραμματέα τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ σύνταξῃ Εὐρετηρίου τῆς «Λαογραφίας» μὲ τὴν πλοῦσια ποικιλία τῆς λαογραφικῆς της ὕλης, διαφέρει ἀπὸ τὴ σύνταξῃ Εὐρετηρίου ἄλλων περιοδικῶν, ποὺ ἔχουν σχετικὴν ὁμοιογένεια ὕλης. Τὸ ἀδέσμευτο τῶν συνεργατῶν τοῦ περιοδικοῦ, ποὺ ἔδωσε τὴ δυνατότητα, τόσο στοὺς συστηματικούς, ὅσο καὶ στοὺς ἐρασιτέχνες λαογράφους καὶ τῶν δύο γλωσσικῶν παρατάξεων, νὰ δημοσιεύσουν πολλὰ καὶ ἐνδιαφέρουσες μελέτες, στάθηκε παράλληλα ἡ ἀφορμὴ νὰ παρελάσουν ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ ὅλες οἱ μορ-

1. Τὸ βιβλίον αὐτό, ποὺ τὸ παρουσιάζει ὁ διακεκριμένος, εἰδικὸς σὲ γλωσσικά καὶ λαογραφικά θέματα, συμπατριώτης μας ἀπὸ τὴν Κῶ κ. ΤΑΣΟΣ ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ, δὲν ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴ Σύμη. Ὅμως ἀποτελεῖ ἀξιόλογο καὶ ἀπαραίτητο βοήθημα, γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ λαογραφικὰς, ἱστορικὰς ἀκόμη καὶ γλωσσικὰς καὶ ἀρχαιογνωστικὰς μελέτες. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἀρικετὴ, νομίζω, ἐξήγησι, γιὰτὶ περιελάβαμε τὴ βιβλιοκρισίαν του στὸν Α' τόμον «Τῶν Συμαϊκῶν». Ὅταν μάλιστα «Τὰ Συμαϊκὰ» φιλοδοξοῦν νὰ ἀποβῶν φυτῶριον νέων ἐρευνητῶν καὶ μελετητῶν τῆς ζωῆς στὴ γενέτειρά μας Σύμη, ἡ συνδρομὴ, ποὺ προσφέρομε μὲ τὴν παρουσίαση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, εἶναι, ἐλπίζω, ὀλοφάνερη. (Σημ. τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς Ἐκδόσεως).

φές τῆς σημερινῆς γραπτῆς γλώσσας μας, ἀπὸ τὴν πιὸ ἀκαμπτη καθαρεύουσα ὡς τὴν πιὸ ἀπλῆ δημοτικὴ, ἐξὸν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν τοπικῶν ιδιωμάτων, ποὺ χρησιμοποιοῦν στὴν ἀφήγησή τους οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ ἡ γλωσσικὴ «ἀναρχία» προκαλεῖ πολλές δυσκολίες στὸν καθορισμὸ τῶν λημμάτων τοῦ Εὐρετηρίου. Ἡ ἐλευθερία, ἐξ ἄλλου, ποὺ ἀφήνει τὸ περιοδικὸ στοὺς συνεργάτες του γιὰ τὴν κατάταξη τῆς ὕλης (παροιμίες, αἰνίγματα, ἄσματα, παραδόσεις κ. ἄ.), δημιουργεῖ πλῆθος προβλημάτων κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ Εὐρετηρίου.

Ὅλα αὐτὰ καθὼς καὶ ἄλλα ζητήματα, ποὺ παρουσιάσθηκαν κατὰ τὴν πρόοδο τῆς ἐργασίας της, ἡ σ. τὰ ἀντιμετώπισε μὲ περισσὴ περίσκεψη καὶ ἔδωσε τὴν καλύτερη δυνατὴ λύση. Συντάκτης τοῦ Κέντρου τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εὐθὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐπιστημονικῆς της σταδιοδρομίας ἡ κ. Ἰωαννίδου-Μπαρμπάρη μπόρεσε χάρις στὸν ἄρτιο ἐπιστημονικὸ ἐξοπλισμὸ της νὰ εἰσχωρήσῃ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν ἐποπτεία τῶν λαογραφικῶν θεμάτων, ἀποκομίζοντας πλούσια πείρα, ποὺ τῆς στάθηκε πολὺτιμος ὁδηγὸς στὴ σύνταξη τοῦ Εὐρετηρίου.

Πρῶτῃ καὶ σοβαρώτερῃ δυσκολία ἦταν γιὰ τὴ σ. ἡ ἐπιλογή τῶν λημμάτων. Ποιῆς λέξεις θὰ ἔπρεπε νὰ μποῦν γιὰ παραπεμπτικὰ λήμματα καὶ ποιοὶ τύποι τῶν λέξεων, οἱ καθαρευουσιάνικοι, οἱ δημοτικοὶ ἢ οἱ ιδιωματικοί; Ὅπως βλέπουμε καὶ ὅπως τονίζει καὶ ἡ ἴδια, ἔδωσε τὴ μέση λύση. Χρησιμοποιεῖ ὅλους τοὺς τύπους ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση, χωρὶς νὰ παραλείπῃ νὰ ἐρμηνεύῃ τοὺς πολὺ ιδιωματικούς.

Ὅπως λέγει στὴν εἰσαγωγή, σ. III, χρησιμοποίησε γιὰ λήμματα τὶς ἀκόλουθες λέξεις: α) ἐκεῖνες, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν λαογραφικὰς ἐννοίες, β) ἐκεῖνες, γιὰ τὶς ὁποῖες γίνεται εἰδικὴ διαπραγμάτευση καὶ γ) τὶς ιδιωματικὰς λέξεις, ποὺ ἐρμηνεύονται στὴ θέση, ὅπου βρίσκεται ἡ καθεμίᾳ. Τὶς τελευταῖες αὐτὲς μπορούσε νὰ τις παραλείψῃ βάζοντας τὶς ἀντίστοιχες τῆς καθαρεύουσας ἢ τῆς δημοτικῆς, τὶς ἐπρωτίμησε ὅμως, γιὰ νὰ φανῇ, ὅπως λέγει, ὁ πλοῦτος τῆς γλωσσικῆς μας παραδόσεως καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ διασωθῇ.

Τὰ λήμματα, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν λαογραφικὰς ἐννοίες, ἡ σ. δὲν τὰ παραθέτει μὲ ἀπλῆ παραπομπὴ στὸν τόμο καὶ στὴ σελίδα, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκινάει ἡ διαπραγμάτευση τοῦ λαογραφικοῦ θέματος, ἀλλὰ δίνει πρῶτα τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία, παραπέμπει κατόπιν σ' ὅλες τὶς περιγραφὰς τοῦ θέματος, εἰσέρχεται ἔπειτα στὶς λεπτομέρειες καὶ στὸ τέλος παραθέτει μὲ ἀλφαβητικὴ σειρά πρόσθετα λήμματα, ποὺ παραπέμπουν σὲ πληροφορίες σχετικὰς μὲ τὸ θέμα, ἀλλὰ βρίσκονται μέσα στὴ διαπραγμάτευση ἄλλων θεμάτων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ σ. πιάνει τὸ θέμα στὴν ὁλότητά του καὶ τὸ ἐξαντλεῖ φθάνοντας ὡς τὶς πιὸ ἀσήμαντες λεπτομέρειες. Θὰ τὸ διαπιστώσουμε, ἂν πάρουμε στὴν τύχη ἓνα ἀπὸ τὰ λήμματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ π. χ. τὸ γάμο: Στὴν ἀρχὴ

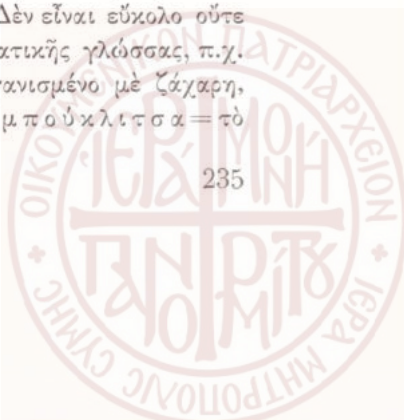
υπάρχει ή σχετική βιβλιογραφία, έπειτα οί περιγραφές τοῦ γάμου, ἀπό ὅσα μέρη ἔχουν δημοσιευθῆ, ἀκολουθοῦν τὰ ἐπὶ μέρους ἔθιμα κατὰ χρονολογική σειρά καί στό τέλος ἀκολουθοῦν τὰ λήμματα, πού παραπέμπουν σέ λεπτομέρειες καί σχετικές πληροφορίες, πού περιέχονται σέ ἄλλα θεματα. Τόν ἴδιο ἀναλυτικό τρόπο παραπομπῆς βλέπουμε σέ ὅλα τὰ λήμματα τῆς κατηγορίας αὐτῆς, ὅπως εἶναι ἡ γέννηση, ἡ βάπτισις, ὁ θάνατος κ.ἄ. Στό λήμμα ἀσθένεια μετά τίς γενικές παραπομπές στά εἶδη ἀσθενειῶν, στούς τρόπους θεραπείας καί στίς παραδόσεις γύρω ἀπό τίς ἀσθένειες, ἀκολουθοῦν τρακόσα δεκατέσσερα ὀνόματα ἀσθενειῶν τῶν ἀνθρώπων καί ἑκατό δεκατέσσερα ἀσθενειῶν τῶν ζῶων.

Ἰδιαιτέρος λόγος ἀξίζει γιά τὰ λήμματα ἄσματα καί παροιμίαι, τὰ μεγαλύτερα σέ ἔκταση καί φυσικά τὰ δυσκολότερα. Στά λήμματα αὐτά ἡ σ. δίνει δείγματα τῆς ἐπιστημονικῆς τῆς ἱκανότητος καί τῆς πείρας τῆς. Ἀκολουθεῖ βέβαια τόν τρόπο κατατάξεως τόν καθιερωμένο ἀπό τόν Ν. Πολίτη, σέ πολλές ὅμως περιπτώσεις μεταβάλλει καί συμπληρώνει τήν κατάταξη ἀνάλογα μέ τὸ εἶδος τοῦ ὕλικου, πού ἔχει, γιά νά κατατάξῃ.

Τήν ἴδια μεθοδικότητα διακρίνουμε καί στή σύνθεση τῶν ἐπόμενων πινάκων. Στόν πίνακα τῶν κυρίων ὀνομάτων ἡ σ. δέν ἀρκεῖται στήν ἀπλή παραπομπή. Ὅταν τὸ κύριο ὄνομα δέν εἶναι τόσο γνωστό, δίνει σέ παρένθεση στοιχεῖα, πού βοηθοῦν τόν ἀναγνώστη νά ἀντιληφθῆ περὶ τίνος πρόκειται, π.χ.: Μητροφάνης ὁ Β' (πατριάρχης), Μιρμιγιόνης (Ὁμέρ - Βρυόνης), Μίρτζεα ὁ Γ' ὁ Τσοπάνης (βοϊβόντας Βλαχίας), Μόλλας (ὁ καραγκιοζοπαίκτης) κ.ἄ.

Γενικά στήν κατάστρωση ὄλων τῶν πινάκων ἡ σ. κατορθώνει χάρις στή μέθοδο, πού ἀκολουθεῖ, νά ἀποφύγῃ τήν ἔκταση, χωρὶς ἐν τούτοις νά παραλείπῃ καί τίς πιό ἀσήμαντες λεπτομέρειες.

Τὸ ὅτι ἡ σ. εἶδε τὸ ἔργο, πού τῆς ἀνετέθη, ὄχι σάν ἓνα ἀπλό Εὐρετήριο, φαίνεται καί ἀπό τήν πρωτοβουλία, πού πῆρε στό ζήτημα τῆς ἐρμηνείας καί γενικά τῆς γλωσσικῆς διασαφήσεως τῶν ἰδιωματικῶν ὄρων. Ἡ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ εἶχε ἀντιρρήσεις στό σημεῖο αὐτό, ὅπως φαίνεται ἀπό τὸ σύντομο πρόλογο τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Μέγα, ἡ ἐπιμονή ὅμως τῆς συγγραφέως ὠφέλησε διπλά τὸ Εὐρετήριο, πού πῆρε ἔτσι ἄλλη μορφή καί φυσικά μεγαλύτερη ἀξία γιά τὴ χρησιμότητά του. Τὸ ὠφέλησε διπλά, γιατί, ἐκτός πού δόθηκε ἡ εὐκαιρία μέ τήν ἐπιβράδυνση τῆς ἐργασίας νά εὐρετηριαστοῦν τέσσερις ἀκόμη τόμοι τοῦ περιοδικοῦ, προσφέρει μέ τὴ γλωσσικὴ διασάφηση τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων πολὺτιμη βοήθεια, ἰδιαιτέρα μάλιστα σ' ἐκείνους πού ἀσχολοῦνται μέ γλωσσικά ζητήματα. Δέν εἶναι εὐκόλο οὔτε στούς εἰδικούς νά γνωρίζουν τὴ σημασία μιᾶς συνθηματικῆς γλώσσας, π.χ. μπουλά = Ἑλλάδα, μπουκουβάλας = ψωμί τηγανισμένο μέ ζάχαρη, ἡ τῶν ἰδιωματισμῶν, ὅπως μπουλό = τὸ γέρικο βόδι, μπουκλιτσα = τὸ

νεροκολόκυθο, ἵκονομαχῶ = ἐξαναγκάζω, ἡ τῶν ξένων λέξεων, ὡς κε-
 μικσίζ = χωρὶς κόκκαλο (τουρκ.λ.) καὶ τόσα ἄλλα, οὔτε καὶ ὑπάρχει εἰ-
 δικό λεξικό, γιὰ νὰ προσφύγουν. Στὴν περίπτωση αὐτῆ ἡ σ. προσφέρει ἓνα
 λεξικό τῶν λαογραφικῶν ἔρων, ὅσοι βρίσκονται στοὺς εἴκοσι τόμους τοῦ
 περιοδικοῦ, μὲ τὴν ἐρμηνεία καὶ πολλὰς φορὰς τὴν ἐτυμολογία τους.

Εἶναι πολλὰ τὰ σημεῖα, ποὺμποροῦσε νὰ τίξη κανεὶς, ἂν τὸ ἐπέτρεπε
 ὁ χῶρος, γιὰ νὰ φανῆ ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ βιβλίου.

Ἡ κ. Ἰωαννίδου—Μπαρμπαρίγου ἔδωσε «ἔργον ζωῆς». Ἡ ἐργασία
 τῆς εἶναι ὑποδειγματικὴ καὶ ἡ προσφορὰ τῆς στὴν ἑλληνικὴ ἐπιστήμη πολὺ-
 τιμη. Στοὺς νέους καὶ ἀπειροὺς ἐπιστήμονές μας δίνει ἓνα ἀνεκτίμητο σύμ-
 βουλο καὶ βοηθό. Πολλὰ ἀπὸ τὰ λήμματα τοῦ Εὐρετηρίου εἶναι γι' αὐτοὺς
 ἔτοιμα σχέδια ἐργασίας.

Θεμελιώνοντας γερὰ τὸ Εὐρετήριο τῆς «Λαογραφίας» ἡ σ. διευκολύνει
 ἀφάνταστα τὸ ἔργο τοῦ συνεχιστῆ. Ἡ «Λαογραφία», ποὺ φιλοξενεῖ στίς
 σελίδες τῆς πολλὰς καὶ ἀξιόλογες ἐργασίες τῆς σ., στάθηκε ἰδιαίτερα τυ-
 χερῆ ἔχοντάς τὴν καὶ συντάκτη τοῦ Εὐρετηρίου τῆς.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Μ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

